

ЛІТЕРАТУРА

1. Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.04 / І.В. Шаллан; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2000. – 20 с.
2. Напрєєнко О. К., Марчук Т. Є. Клінічна характеристика варіантів перебігу посттравматичного стресового розладу // Архів психіатрії. – 2002. – № 1. – С. 117–119.
3. Актуальні проблеми проблеми психолого-психіатричної та психотерапевтичної допомоги постраждалим внаслідок техногенних аварій та катастроф / С.І. Табачников, Є.Г. Гриневич, В.В. Домбровська, М.В. Маркова, А.В. Шубін, О.М. Лещенко, І.М. Башинська // Архів психіатрії. – 2002. – № 1. – С. 5–8.
4. Александровский Ю.А. Социально-стрессовые расстройства: модели развития и их клинко-диагностические характеристики // Психиатрия и общество: Сборник научных работ, посвящённый 80-летию ГНЦССП им. В.П. Сербского (Москва, 5–7 декабря 2001 г.). - М.: Гэотар-Мед, 2001. – С. 32–49.
5. Табачников С.И. Общие подходы к профилактике, психотерапии и коррекции состояний психической дезадаптации лиц, работающих в экстремальных условиях // Вісник психічного здоров'я. – 1999. – № 1. – С. 42–51.

УДК 159.9:159.94

Перелигіна Л.А., д. біол. н., проф., начальник кафедри загальної психології УЦЗУ,

Приходько Ю.О., к. психол. н., начальник медичної служби УЦЗУ

ПСИХОЛОГІЧНЕ СУПРОВОДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЖЕЖНО-РЯТУВАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ МНС УКРАЇНИ

Статтю присвячено питанням розробки ефективної програми психологічного супроводження пожежних-рятувальників, яка сприяє підвищенню успішності їх професійної діяльності.

Ключові слова: пожежний-рятувальник, психологічне супроводження, професійна діяльність.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день світовим співтовариством, у тому числі й Україною, захист населення від надзвичайних ситуацій техногенного, природного, соціального й військового характеру визначений одним з найпріоритетніших напрямів державної політики. Сьогодні ми можемо з високим ступенем імовірності

Результати дослідження. У проведеному нами науковому дослідженні вивчалися психологічні чинники успішності професійної діяльності працівників пожежно-рятувальних підрозділів МНС України, за результатами якого було розроблено професіограму та психограму пожежного-рятувальника. На підставі останніх останніх запропоновано інтегративну модель успішного пожежного-рятувальника та розроблено цільову програму з професійно-психологічного супроводження слухачів у процесі професійної підготовки та подальшої служби в МНС України [3].

Розробка та апробація зазначених практичних рекомендацій проходила на базі Навчального центру Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту МНС України (с. Ватутіне, Харківська область), де проводиться первинна підготовка фахівців МНС, у тому числі й працівників пожежно-рятувальних підрозділів.

Професійне психологічне супроводження слухачів у процесі професійної підготовки в навчальних центрах професійної підготовки фахівців МНС являє собою комплекс психолого-педагогічних й організаційних заходів, які проводяться фахівцями-психологами у взаємодії з командирами підрозділів, викладачами, офіцерами відділу з виховної роботи та медичними фахівцями з метою підвищення ефективності професійної підготовки курсантів.

У ході дослідження було розроблено *цільову програму з професійно-психологічного супроводження слухачів у процесі професійної підготовки* в центрі, що передбачає три функціональних напрямки: діагностичний, корекційний та організаційний.

Діагностичний напрямок пов'язаний із комплексним вивченням та оцінкою індивідуально-психологічних якостей слухачів і включає:

- внесення результатів професійного психологічного відбору в карту психологічного супроводження слухача;
- поглиблене вивчення слухачів у період професійної підготовки слухачів;
- діагностику причин відставання у навчальній підготовці, труднощів професійної адаптації та проблем, які виникають при виконанні функціональних обов'язків;
- оцінку психологічної сумісності слухачів у групі;
- оцінку ефективності професійного психологічного відбору за підсумками професійної підготовки.

Корекційний напрямок професійно-психологічного супроводження передбачає:

- надання рекомендацій командирам підрозділів з комплектування навчальних груп з урахуванням психологічної сумісності слухачів;

- розробку прийомів розвинення та психологічної корекції професійно важливих якостей у слухачів з урахуванням даних професійного відбору та психодіагностичного вивчення. При цьому використовуються методи саморегуляції психічних станів, спеціальні вправи для розвитку пам'яті, уваги, образного мислення, заняття з розвитку раціональних способів роботи з навчальним матеріалом, прийоми з формування спеціальних здібностей слухачів, ділові ігри, а також проблемні ситуації на практичних заняттях;

- розробку пропозицій щодо подальшого професійно-психологічного супроводу слухача на місці його постійної служби.

Організаційний напрямок роботи із психологічного супроводження професійної підготовки пов'язаний з розробкою заходів щодо поліпшення діяльності командирів навчальних підрозділів і викладачів та включає:

- надання допомоги керівництву навчальних центрів професійної підготовки фахівців МНС в оцінці стану професійної підготовки та плануванні заходів щодо її покращення;

- навчання викладачів, командирів навчальних підрозділів методикам індивідуального підходу до слухачів, психологічного аналізу поведінки людини у критичних ситуаціях, психології управління людьми та ін.;

- використання психологічних критеріїв при виконанні нормативів, розробка, разом з викладачами, та впровадження в програму навчання занять, що моделюють діяльність в екстремальних умовах, проблемних ситуацій з поступовим зростанням складності вправ;

- розробку, разом з викладачами, заходів щодо розвитку професійно важливих якостей майбутнього пожежного-рятувальника;

- розробку пропозицій щодо проведення професійної орієнтації на освоєння спеціальності, отримання вищої фахової освіти;

- проведення консультацій з питань, які вимагають участі фахівця-психолога.

Додатково ми провели комплексне вивчення індивідуально-психологічних особливостей слухачів, які багато в чому детермінують професійно-психологічне супроводження.

Так, у період прибуття слухачів до центру, ґрунтуючись на результатах проведеного психодіагностичного обстеження, проведеного в ході професійного психологічного відбору кандидатів, командирам підрозділів було дано рекомендації щодо проведення цілеспрямованої індивідуально-виховної роботи зі слухачами, яких було віднесено до 3-ої групи професійної придатності, що показали низький рівень нервово-психічної стійкості, особистісного адаптаційного потенціалу та мотивації до служби.

Важливість роботи з даною категорією слухачів визначається тим, що аналіз документації (особистих справ, карт психологічного супроводження, дисциплінарної практики, підсумків підготовки) протягом двох наборів показує, що особи, яких було віднесено до 3-ої групи професійної придатності, надалі в 20 % випадків поліпшують свої показники в навчанні й службі, в 29 % - ці показники залишаються на тому самому середньому рівні, а в 51 % - спостерігається їхнє погіршення. В 93 % випадків слухачі з нервово-психічною нестійкістю грубо порушують дисципліну, гірше адаптуються до професійної діяльності. Несприятливі явища в навчанні та поведінці було зафіксовано й у слухачів, яких було віднесено до 1-ої та 2-ої груп професійної придатності, але в набагато меншій кількості.

У початковий період підготовки найважливішим завданням була професійна орієнтація слухачів на якісне оволодіння обраною спеціальністю. Основу для проведення заходів щодо професійної освіти та виховання склали результати проведеного нами дослідження і розроблена нами професіограма пожежного-рятувальника.

Як показали дослідження, професіографічна інформація викликала великий інтерес у молодого поповнення. У цей період активно проводилися бесіди про історію створення пожежно-рятувальних підрозділів, їхні цілі і завдання, кількість врятованих людей, нагороджених пожежних-рятувальників. Необхідність такої роботи показало попереднє опитування слухачів, які пробули до центру, метою якого було з'ясування ступеня інформованості та спрямованості слухачів на оволодіння цією спеціальністю (табл. 1).

Таблиця 1

Результати опитування слухачів про ступінь інформованості та спрямованості на оволодіння спеціальністю «Пожежний-рятувальник»

№ з/п	Інформація про спеціальність «Пожежний-рятувальник»	% від опитаних, (1-ий набір)	% від опитаних, (2-ий набір)
1	Наявність інформації про пожежно-рятувальні підрозділи МНС та їхні завдання	6	9
2	Приблизна інформація про необхідні професійно важливі якості для цієї спеціальності	4	7
3	Інформація про пожежно-технічне оснащення	7	11
4	Якщо б їм довелося заново обирати спеціальність, то чи вибрали б Ви ту, в якій здійснюється підготовка	61	78,3
5	Чи бачите Ви для себе можливість подальшого професійного росту та отримання вищої освіти за даною спеціальністю	69	54

Необхідно відзначити, що матеріали професіографії активно використовувалися в інформаційних цілях викладачами і командами підрозділів.

Висновок. Як показали дослідження, реалізація всіх трьох напрямків розробленої цільової програми з професійно-психологічного супроводження слухачів у процесі професійної підготовки, а саме розробка рекомендацій з комплектації навчальних підрозділів, виявлення причин повільної адаптації, труднощів в опануванні навчальної програми та порушень дисципліни, розробка пропозицій щодо профілактики цих явищ, надання допомоги керівництву центру з організації психологічної підготовки, застосування методів саморегуляції в ході занять, сприяють підвищенню ефективності підготовки фахівців та є основою подальшої успішності їхньої професійної діяльності.

Потребує подальшої розробки:

- питання узагальнення та створення прогностичних моделей, які могли б змістовно відбити особливості професійної успішності різних фахівців системи МНС України;

- методологічні проблеми виміру успішності професійної діяльності представників різних підрозділів та служб оперативнорятувальних сил цивільного захисту України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Екстремальна психологія /За заг. ред. проф. О.В.Тімченка. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2007. – 502 с.
2. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах. – Київ: Ніка-Центр, 2006. – 580 с.
3. Приходько Ю.О. Психологічні чинники успішності професійної діяльності пожежних-рятувальників МНС України: Дис...к. психол. н.: 19.00.09/ Університет цивільного захисту України, – психологія діяльності в особливих умовах. – Харків, 2008. – 307 с.
4. Психологія деятельности в экстремальных ситуациях. – Х.: Изд-во Гуманитарный центр, 2007. – 276 с.

УДК 159.976

Побідаш А.Ю., ад'юнкт кафедри загальної психології УЦЗУ

ПРОФЕСІЙНИЙ ВІДБІР ЯК ОСНОВА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРИБАТНОСТІ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

У статті представлено результати аналізу проблеми професійного